

*Голові разової спеціалізованої
вченої ради PhD 9299
Хмельницького національного університету
д.е.н., професору Інні ЧАЙКОВСЬКІЙ*

ВІДГУК

опонента – доктора економічних наук, професора **Тульчинської Світлани Олександрівни** на дисертаційну роботу **Шевченка Дмитра Валерійовича** на тему **«Система розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах трансформаційних змін»**, подану до разової спеціалізованої вченої ради Хмельницького національного університету на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка

1. Актуальність теми дисертаційної роботи

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України відбувається в умовах безпрецедентних трансформаційних змін, зумовлених синергетичним впливом глобалізації, прискореної цифрової революції та повномасштабної збройної агресії. За таких обставин людський капітал перетворюється з важливого ресурсу на ключовий, визначальний фактор національної конкурентоспроможності, економічної стійкості та, зрештою, державної безпеки. Саме тому наукове обґрунтування нової парадигми розвитку та державного регулювання людського капіталу набуває виняткової актуальності.

Актуальність теми дисертаційного дослідження Дмитра Шевченка посилюється кількома взаємопов'язаними факторами. По-перше, стрімка діджиталізація економіки, впровадження технологій штучного інтелекту та автоматизація виробничих і управлінських процесів докорінно змінюють структуру ринку праці, формуючи нові, значно вищі вимоги до професійних компетентностей та навичок населення. Як справедливо зазначає дисертант, цифрова грамотність стає не просто перевагою, а критичною умовою конкурентоспроможності фахівця і, як наслідок, усієї національної економіки.

По-друге, повномасштабна війна спричинила катастрофічні наслідки не лише для фізичної інфраструктури, а й для людського потенціалу України.

Демографічна криза, вимушена масова міграція, зокрема відтік висококваліфікованих кадрів за кордон, та руйнування соціальної інфраструктури створюють системні загрози для майбутнього країни. У цьому контексті завдання збереження, розвитку та ефективного використання людського капіталу стає центральним елементом стратегії національного виживання та повоєнного відновлення, що підтверджується зв'язком роботи з науковими програмами, орієнтованими на післявоєнну відбудову.

По-третє, автор переконливо доводить, що існуюча в Україні система державного регулювання людського капіталу є значною мірою інерційною та неадекватною сучасним викликам. Вона нездатна гнучко реагувати на динаміку цифрових трансформацій та ефективно протидіяти негативним наслідкам війни, що призводить до посилення диспропорцій на ринку праці, дефіциту сучасних кадрів та поглиблення соціально-деструктивних процесів. Ця невідповідність між застарілими підходами до управління та новими реаліями є ключовою науково-практичною проблемою, на вирішення якої спрямована дана робота. Таким чином, тема дисертаційного дослідження є беззаперечно актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірі.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних робіт, що проводяться у Хмельницькому національному університеті. Зокрема, дослідження є складовою частиною наукових тем: «Цифрова трансформація торгівлі та діджиталізація митно-логістичного забезпечення бізнес-структур за умов диверсифікації міжнародних відносин у післявоєнній відбудові економіки України» (номер державної реєстрації: 0122U200189), а також «Соціально-економічні механізми розвитку людського капіталу в системі міжнародного маркетингового та логістичного забезпечення підприємницької діяльності в умовах трансформаційних змін» (номер державної реєстрації: 0122U002372).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення, висновки та прикладні рекомендації, сформульовані у дисертаційній роботі Шевченка Дмитра Валерійовича, ґрунтуються на глибокому аналізі значного обсягу наукових джерел, системному підході до предмета дослідження, коректно обраній методології та широкій емпіричній базі, що забезпечує їхню високу наукову обґрунтованість і достовірність.

У роботі здійснено концептуальну розробку категорії «нейромережевий капітал», яку автор визначає як нову форму людського капіталу, що інтегрує соціальні зв'язки та мережеву взаємодію з можливостями штучного інтелекту, машинного навчання та великих даних. Це визначення не є декларативним – воно логічно виводиться з аналізу еволюції форм людського капіталу в умовах цифрової трансформації та знаходить подальше відображення у побудові інтегрованої багаторівневої системи розвитку та державного регулювання, де «нейрорівень» виступає інноваційним компонентом управління.

Достовірність висновків підтверджується застосуванням комплексу валідованих методів аналізу: системного аналізу для побудови системи індикаторів комплексної оцінки людського капіталу (розділ 2.2); економіко-математичних методів для аналізу факторів його розвитку в умовах цифрової трансформації (розділ 3.1); моделювання та розрахунково-конструктивних методів для побудови моделі багаторівневого управління (MLG) (розділ 3.3). Емпіричною базою дослідження слугував аналіз динаміки інтегрального коефіцієнта розвитку людського капіталу України за 2019–2023 роки, що продемонструвало практичне застосування розробленої методики та виявило системні проблеми, які потребують регуляторного втручання.

Окремо заслуговує на увагу вдосконалена автором модель багаторівневого управління (MLG) розвитком людського капіталу, яка, на відміну від існуючих, інтегрує державні, регіональні, приватні та громадські ініціативи та доповнена «нейрорівнем» управління на основі цифрових технологій. Це демонструє високий рівень міждисциплінарної інтеграції та глибоке розуміння сучасних теорій врядування. Розроблена узагальнена

комплексна оцінка людського капіталу, що інтегрує класичні та нові цифрові параметри (цифрова грамотність, інноваційний потенціал, нейромережевий капітал), вирішує проблему надмірної орієнтації існуючих методик на кількісні показники та дозволяє отримати адекватне відображення стану людського капіталу в умовах трансформаційних змін.

Обґрунтованість рекомендацій підтверджується їх практичним впровадженням, що засвідчено довідками від Департаменту освіти та науки і Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації, Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради, Управління Державної міграційної служби України в Хмельницькій області, а також бізнес-структур, зокрема ГО «Вінницький Бізнес Клуб» та ТОВ «БЕМБІ».

Таким чином, усі ключові положення, які виносяться на захист, мають належне теоретичне обґрунтування, підтверджуються використанням коректних методологічних засобів та апробовані на прикладі реальних соціально-економічних процесів. Це свідчить про високий ступінь їх достовірності, прикладну цінність та потенціал до застосування в ширшому управлінському середовищі.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Дмитра Шевченка вирізняється високим рівнем наукової новизни, що проявляється як у формулюванні нових концептуальних підходів до аналізу людського капіталу, так і в удосконаленні існуючих методичних інструментів його регулювання та оцінки в умовах цифрових трансформацій.

Ключовим елементом наукової новизни є вперше запропонована концепція «нейромережевого капіталу». Автор виходить за межі традиційних уявлень, визначаючи цю нову форму капіталу як синергію соціальних зв'язків людини з когнітивними можливостями штучного інтелекту, великих даних та автоматизованих аналітичних систем. Цей підхід дозволяє по-новому поглянути на людський капітал як на динамічну систему, що адаптується до

технологічних викликів.

Удосконалено низку важливих теоретичних та методичних положень. Суттєвої новизни набуває модель багаторівневого врядування (MLG), яка, на відміну від існуючих, інтегрує зусилля державних, регіональних, приватних та громадських інституцій та доповнена інноваційним «нейрорівнем» управління, що забезпечує гнучкість системи. Автор також оновив понятійний апарат, запропонувавши уточнені визначення «людського капіталу» та його «розвитку» з урахуванням цифрових компонентів. Крім того, вдосконалено комплексну методику оцінки людського капіталу, яка базується на модульній структурі (класичний, цифровий, інноваційний модулі) та дозволяє інтегрувати нові параметри цифрової доби.

Дістали подальшого розвитку науково-методичні підходи до формування інтегрованої багаторівневої системи регулювання людського капіталу, яка поєднує зовнішні управлінські механізми з ринковими процесами. Також розвинуто підходи до створення системи мотивації, адаптованої до викликів автоматизації та динаміки сучасного ринку праці.

Таким чином, наукова новизна дисертації полягає не лише у введенні нових понять, але й у побудові цілісної методології вимірювання, регулювання та розвитку людського капіталу в контексті сучасних трансформаційних змін, що становить суттєвий внесок у розвиток економічної науки.

5. Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Шевченка Дмитра Валерійовича на тему «Система розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах трансформаційних змін» повністю відповідає вимогам, визначеним наказом Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації».

Структура роботи є логічною, послідовною та відповідає усталеним академічним стандартам. Вона включає всі необхідні елементи: анотацію, вступ, основну частину, що складається з трьох розділів, висновки, список

використаних джерел та додатки. У вступі в повному обсязі розкрито актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено об'єкт, предмет, методи дослідження, наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, наведено дані щодо апробації результатів та публікацій автора.

Зміст дисертації логічно структурований, викладений академічною українською мовою з дотриманням норм наукового стилю. Загальний обсяг роботи становить 275 сторінок, з них 221 сторінка основного тексту, що відповідає встановленим нормативам. Список використаних джерел охоплює 146 позицій, що включають як сучасні вітчизняні, так і зарубіжні праці. Ілюстративний матеріал (26 таблиць та 35 рисунків) оформлено коректно та з дотриманням вимог щодо наукової візуалізації даних.

Матеріали дисертації пройшли належну апробацію на 6 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, мають підтверджене практичне впровадження у діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та бізнес-структур, а також відображені у 13 наукових публікаціях, з яких 7 – у фахових виданнях. Це свідчить про високий рівень публічності та наукової верифікації результатів дослідження

6. Повнота відображення наукових положень дисертаційної роботи в опублікованих працях

Аналіз опублікованих наукових праць Шевченка Д.В. свідчить про достатню повноту і системність відображення результатів його дисертаційного дослідження. За темою дисертації опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 3,4 друк. арк., з яких особисто автору належить 2,84 друк. арк. У тому числі: 7 статей у наукових фахових виданнях України (з них 1 – у закордонному періодичному виданні), що індексуються в міжнародних наукометричних базах, загальним обсягом 2,57 друк. арк., з яких особисто автору належить 2,05 друк. арк. ; 6 праць – у матеріалах конференцій та інших виданнях.

У публікаціях автором послідовно висвітлено ключові теоретичні,

методичні та прикладні положення дисертації:

- теоретико-методичні основи розвитку людського капіталу в умовах цифрових трансформацій, включаючи введення та обґрунтування концепції «нейромережевого капіталу»;
- удосконалення системи державного регулювання людського капіталу, зокрема через розробку моделі багаторівневого врядування (MLG);
- аналіз впливу інвестицій, соціального середовища та воєнних дій на стан людського потенціалу України;
- розробку методичних підходів до комплексної оцінки та мотивації людського капіталу в нових економічних реаліях.

Тематика опублікованих праць цілком відповідає змісту основних розділів дисертації, а обсяг особистого внеску здобувача є суттєвим і належним чином зафіксований. Більшість публікацій апробовані в рецензованих фахових виданнях, що засвідчує високий рівень академічної апробації результатів. Таким чином, наукові положення, винесені на захист, знайшли повне і логічне відображення в опублікованих працях Шевченка Дмитра.

7. Наукове та практичне значення результатів дослідження

Результати дисертаційного дослідження Шевченка Дмитра Валерійовича мають значне наукове і прикладне значення, яке підтверджується як глибиною теоретичного опрацювання тематики, так і впровадженням практичних рекомендацій у діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та бізнес-структур.

З наукового погляду, автором запропоновано нову концептуалізацію системи розвитку та державного регулювання людського капіталу, адаптовану до умов цифрової економіки. Розробка концепції «нейромережевого капіталу», вдосконалення моделі багаторівневого врядування (MLG) та обґрунтування комплексної методики оцінки людського капіталу з урахуванням цифрових параметрів забезпечують розширення методологічної бази економічної науки в інституційному, управлінському та цифровому

напрямах.

З практичної точки зору, автором створено інструментарій, що дає змогу:

- здійснювати комплексну оцінку стану людського капіталу на основі інтегрального коефіцієнта, що враховує цифрові та інноваційні компоненти;
- впроваджувати модель багаторівневого управління для підвищення гнучкості та ефективності державного регулювання;
- формувати адаптивні системи мотивації людського капіталу, що відповідають викликам автоматизації та динаміки ринку праці;
- застосовувати механізми регулювання, що включають інноваційний «нейрорівень» для оптимізації управлінських процесів на основі цифрових технологій.

Теоретичні, науково-методичні та практичні результати дослідження використано в діяльності Департаменту освіти та науки Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 5147-29/2024 від 25.12.2024), Департаменту економічного розвитку Хмельницької обласної військової адміністрації (довідка № 2078-6/2024 від 19.12.2024), Постійної комісії з питань гуманітарної та соціальної політики Хмельницької районної ради (довідка № 08-14/2024 від 23.12.2024), Управління Державної міграційної служби України в Хмельницькій області (довідка про впровадження № 6801.5/432-25 від 08.01.2025 р.), а також у практиці роботи ГО "Вінницький Бізнес Клуб" (довідка про впровадження № 3/14 від 17.12.2024 р.) та ТОВ «БЕМБІ» (довідка про впровадження № В-14-2 від 10.12.2024 р.). Результати дослідження впроваджено у навчальний процес Хмельницького національного університету при викладанні дисциплін «Управління персоналом», «Економіка праці і соціально-трудова відносини», «Соціальна економіка», «Digital-економіка».

Таке широке впровадження демонструє здатність авторських розробок адаптуватися до умов різних організаційних середовищ. Це свідчить про їхню універсальність, придатність до масштабування та стратегічну цінність для України в контексті повоєнного відновлення, цифрової трансформації та євроінтеграції.

Отже, результати дисертації Шевченка Д.В. мають високу прикладну придатність, підтверджену практикою, а також потенціал для подальшого розвитку в межах освітніх програм, державного управління та наукових досліджень у сфері економіки та соціально-поведінкових наук.

8. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

В цілому позитивно оцінюючи наукові результати, отримані в дисертаційній роботі Дмитра Шевченка, та їх практичне значення, слід відзначити в ній окремі дискусійні моменти та висловити деякі зауваження.

1. У підрозділі 3.1 для ранжування факторів впливу на розвиток людського капіталу застосовано метод експертних оцінок. Водночас звернути увагу на формування вибірки експертів. Можливо розширити кількісний склад експертної групи для забезпечення високої статистичної надійності та репрезентативності висновків. Доцільно було б навести більш детальне обґрунтування критеріїв відбору експертів, що посилює б довіру до отриманих результатів ранжування факторів.

2. Запропонована в роботі концепція «нейромережевого капіталу» є беззаперечно інноваційною та актуальною. Проте, існує певний розрив між її теоретичним визначенням, що акцентує на інтеграції з когнітивними можливостями ІІІ, та запропонованими у підрозділі 2.2 індикаторами для її вимірювання (наприклад, рівень проникнення мобільного зв'язку, витрати на ІКТ). Ці показники скоріше характеризують доступність цифрової інфраструктури, аніж власне нейромережевий аспект капіталу. Подальша операціоналізація цього поняття потребує розробки більш прямих методів вимірювання.

3. У підрозділі 2.2 представлена комплексна методика розрахунку інтегрального коефіцієнта розвитку людського капіталу. Однак, у роботі недостатньо широко описано процедуру визначення вагових коефіцієнтів для різних модулів та індикаторів, що ускладнює повну оцінку об'єктивності отриманих результатів. Детальніше розкриття методології присвоєння ваг підвищило б відтворюваність та верифікованість дослідження.

4. Удосконалена модель багаторівневого врядування (MLG), запропонована у розділі 3, є сучасним та релевантним підходом до державного регулювання. Разом з тим, її практичне впровадження в сучасних українських реаліях, особливо в умовах воєнного стану, що вимагає швидких та часто централізованих рішень, є дискусійним. Робота виграла б від глибшого аналізу потенційних ризиків, інституційних бар'єрів та необхідних адаптаційних механізмів для імплементації такої моделі.

5. Розроблена у підрозділі 3.2 система мотивації людського капіталу є логічною та структурованою. Проте, зважаючи на фокус дисертації на цифрових трансформаціях, було б доцільно більш чітко пов'язати запропоновані мотиваційні інструменти зі специфічними завданнями стимулювання розвитку саме цифрових компетенцій, креативності та здатності до безперервного навчання, які є ядром нейромережевого капіталу.

Наведені вище міркування є підставою для дискусії під час захисту дисертації, що підкреслює складність досліджуваної проблематики. Водночас вони не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження, проведеного Шевченком Дмитром Валерійовичем.

9. Загальні висновки

Дисертаційна робота Шевченка Дмитра Валерійовича на тему «Система розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах трансформаційних змін» є самостійно виконаним, цілісним і завершеним науковим дослідженням, що вирізняється високим рівнем теоретичної ґрунтовності, методологічної послідовності та прикладної значущості. У роботі всебічно розкрито сутність та механізми розвитку і державного регулювання людського капіталу як ключового фактора економічної стійкості та конкурентоспроможності України.

Обґрунтовано нові концептуальні підходи, зокрема введено в науковий обіг поняття «нейромережевого капіталу», запропоновано удосконалену модель багаторівневого врядування (MLG) та розроблено комплексну методику оцінки людського капіталу, адаптовану до викликів цифрової епохи.

Обґрунтовано нові концептуальні підходи, зокрема введено в науковий обіг поняття «нейромережевого капіталу», запропоновано удосконалену модель багаторівневого врядування (MLG) та розроблено комплексну методику оцінки людського капіталу, адаптовану до викликів цифрової епохи.

Автору вдалося поєднати інструменти економічної теорії, державного управління та цифрових технологій, що забезпечило новизну підходу та практичну придатність результатів. Положення дисертації повною мірою оприлюднено в наукових публікаціях, обсяг і кількість яких відповідають вимогам щодо апробації змісту дисертаційної роботи.

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що зміст, структура та рівень виконання дисертаційної роботи Шевченка Дмитра Валерійовича відповідає Постанові Кабінету Міністрів про Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії від 12.01.2022 № 44 (із змінами). Автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» за галуззю знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Опонент:

завідувач кафедри економіки і підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського» Міністерства
освіти і науки України,
доктор економічних наук, професор

Підпис Світлана ТУЛЬЧИНСЬКА
ЗАСВІДЧУЮ
Відділ кадрів

підпис пр-що